

проблем и организации внеурочной и внешкольной воспитательной работы в средних школах, направленной на нравственное воспитание учащихся.

Ключевые слова: Андрей Шептицкий, христианское воспитание, молодежь.

KEKOSH O. Education of youth through pedagogical views of Metropolitan Andrey Sheptytsky.

The main ideas of the enlightenment activities of Metropolitan Andrey Sheptytsky are investigated, and their actuality for present-day activities of modern pastors is defined. Synthetical and analytical method is applied and the methodology of education in the works of Metropolitan Andrey Sheptytsky is analysed. Actual issues of upbringing of children and youth on the basis of Christian values is researched. Certain general conclusions are made, which will help to overcome the stereotypes of pedagogical thinking, and contribute to creative use of the historical national educational experience in modern conditions of restructuring of the Ukrainian science, in particular, in solving certain social problems and organization of extracurricular and out-of-school educational work in secondary schools, aimed at the moral education of the students.

Keywords: Andrey Sheptytsky, Christian education, youth.

УДК 378.091.12:36-051

**Ковчина І. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова**

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

У статті розглядаються актуальні питання розвитку підготовки соціальних педагогів до соціально-правового захисту населення та формування їх особистості як професіоналів. Подаються складові поняття: особистість – вивчення її взаємозв'язків, оточуючого середовища, соціального статусу, правової спрямованості з науковою, навчальною, виховною і практичною метою; професійне становлення (зрілість) – освіта, духовне обличчя людини, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу.

Ключові слова: соціальний педагог, підготовка, професійне становлення.

Сучасна молодь достатньо доросла і має певну мудрість. Вона широко використовує всі наявні соціальні, суспільні, громадські ресурси. Але, потрібно відзначити, погано орієнтується у законодавстві, зокрема зовсім не знайома із соціально-правовим захистом населення. У ході підготовки студентів у Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова вперше у 2004 р. розглядався термін “соціально-правовий захист населення”. Зважаючи на нововведене поняття, воно не було широко розповсюджене і кожний викладач у своїй роботі окреслював його по-своєму. Тільки у 2007 році воно почало тлумачитися „як засіб захисту прав та інтересів особистості через накопичення інформації та формування знань у соціально-педагогічному освітньому процесі про законодавчо визначені соціальні норми з метою подальшого впровадження їх у життєвій системі соціальної взаємодії”. Але у 2008 році у

дисертаційному дослідженні автора даної статі “Теорія і практика підготовки майбутніх соціальних педагогів до соціально-правової діяльності” було дано уточнене визначення поняття “соціально-правовий захист населення: *соціально-педагогічна система захисту прав та інтересів різних категорій населення з урахуванням індивідуального, вікового, етнонаціонального, соціального і професійного досвіду на основі законів, норм, правил і традицій людської спільноти.*”

В поняття “захист” у значній мірі вкладали правовий зміст. Захист традиційно об’єднував у собі два види правової діяльності – навчання правам і обов’язкам, які вважаються у юридичній науці антиподами, але такими, що не можуть існувати один без одного. У педагогічній науці, зокрема соціальній педагогіці та соціальній роботі, об’єкт і методи вивчення захисту населення і соціально-правової діяльності співпадають, тому соціально-правовий захист населення можливо і потрібно розглядати, як “поняття юридичної і педагогічної наук”, точніше, як інтегроване поняття. Розвиваючи думку про те, що *підготовка до соціально-правового захисту населення* охоплює багато галузей наукового пізнання, ми розуміємо під ним навчання студентів комплексу дисциплін, які відрізняються за змістом і методикою дослідження, але які у своїй сукупності дозволяють увести до наукового використання саме таке словосполучення.

Таким чином, у сучасній педагогічній науці представляємо, насамперед, практичне значення терміну соціально-правовий захист населення, яким повинен володіти фахівець – соціальний педагог та соціальний працівник із спеціалізацією соціально-правовий захист населення. Він поєднує в собі декілька компонентів – вивчення людини як особистості, підтримку населення різних категорій, діяльність майбутніх спеціалістів в освітній та позанавчальній сферах, володіння культурою спілкування у різних професійних та життєвих ситуаціях тощо. Вивчення інформації про соціально-правовий захист населення передбачає опанування суміжними дисциплінами – педагогікою, правознавством, юридичними дисциплінами, психологією, статистикою, демографією, ораторським мистецтвом, сценарною роботою, режисерською діяльністю. На сьогодні в освітній сфері обов’язковим є закріплення правового спрямування педагогічних дисциплін, розуміючи соціально-правовий захист населення як всебічне вивчення майбутніми молодими фахівцями основ правознавства та юриспруденції, яке здійснюється на науковій основі і в інтересах прав всіх категорій населення.

Слід зауважити, що поширене в минулому визначення захисту “як право обвинуваченого або підозрюваного захищатися від обвинувачення за допомогою заяв чи клопотань, використання законних прав іншими дозволеними способами, а також на будь-якій стадії процесу вимагати присутності захисника; підтримка дисципліни доступу, що виключає несанкціоноване отримання інформації” [2, с. 216] є вірним тільки з точки зору юристів і правознавців (адвоката, прокурора, правозахисника, судді та ін.), для яких він є визначенням їхньої функції. Для студентів педагогічного університету таке тлумачення є вузьким, тому що не відтворює всіх його

функціональних можливостей у процесі праці. Захисник має більше повноважень і функцій. На сьогоднішній день соціально-правовий захист населення здійснюється у значно ширшому об'ємі і охоплює ті категорії населення, які, як правило, не мають змоги звертатися до юристів або правозахисників. Це так звані кризові групи населення – діти і дорослі з обмеженими можливостями; малозабезпечене населення; жінки, чоловіки, що перебувають під вартою або в тюрмі і мають малолітніх чи неповнолітніх дітей; неповнолітні вагітні і породіллі та їхні сім'ї; люди без постійного місця проживання; діти-сироти всіх категорій; пенсіонери всіх категорій. І саме захист таких людей визначається педагогічно-правовим імперативом, який притаманний саме майбутнім соціальним педагогам та соціальним працівникам, без співчуття, без розуму і душі, без морального веління і почуття обов'язку яких не може виконуватись соціальне забезпечення населення. Почуття обов'язку, емоції, загальноприйняті норми поведінки, що реалізуються у формі традицій, стереотипи повсякденного мислення, найбільш стабільні форми масової поведінки, що виникають спочатку у найбільш престижних групах населення та закладають у студентів викладачі вищих навчальних закладів при підготовці до майбутньої професії.

На сьогодні педагогічна проблема соціально-правового захисту населення включає правову соціалізацію та десоціалізацію, під час якої формується правовиконавча поведінка особи. У більшості випадків населення керується не діючою правовою нормою, а своїми уявленнями про неї. Але у соціалізованій особистості різниця між дійсною нормою та уявленнями про неї, як правило, незначні. Правова соціалізація молоді уявляється нам як включення у ціннісно-нормативну систему особи цінностей, що охороняються правом, оволодіння молодою людиною правомірними способами поведінки, формування почуття соціальної та правової відповідальності. Найвище завдання спеціаліста соціально-правового захисту населення – навчання та допомога населенню прийти до звичної право виконавчої поведінки як стійкої особливості високomorальної особи. При цьому норми права виконуються не завдяки почуттю страху, і не завдяки почуттю солідарності з правом, а виходячи з моральної потреби здійснювати тільки правомірні дії – жити достойно. У нашому суспільстві на сьогодні відчувається та проявляється недооцінка цінності права, так званий правовий негативізм, безвідповідальне, легкодумне відношення до вимог закону, в активному неприйнятті норм права. Поєднати мораль і право – основне завдання сучасності.

Тому сучасному суспільству так необхідні професії педагога, соціолога та соціального працівника, які досить нові порівняно з професією вчителя-предметника. Зумовлені вони потребою одних людей у захисті іншими людьми, що має глибоку драматичну основу – втрата близьких або рідних, невміння пристосуватися до інших умов життя, ніж ті, до яких звик із дитинства, форс-мажорні обставини, не підвладні людині (пожежа, повінь, смерть тощо).

Донедавна у зазначених професіях не було розмежування за

напрямами, спеціалізаціями. Фахівці виконували всі функції, що покладалися на них. Але з розвитком суспільства постало нове завдання: підготувати фахівця, який до основної професії володів би ще одним прикладним умінням – соціально-правовим захистом населення.

Якісно новий підхід тлумачення терміну “соціально-правовий захист населення” розроблений викладачами кафедри соціально-правового захисту населення Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Ними цей термін розглядається як складова частина соціально-правової діяльності. Вони впроваджують його у повсякденний образ життя кожного студента як форму індивідуальної та групової життєдіяльності, міжособового спілкування, відношенням до вимог соціуму, індивідуальних особливостей реалізації духовних та моральних потреб, з якими буде стикатися у своїй професії майбутній фахівець.

Розмежовуючи соціально-правовий захист населення з соціальним захистом, потрібно вказати на те, що для сучасного українського суспільства, всієї нації головним є допомога тим, хто не зміг справитися з кризовими явищами у 90-роках ХХ століття і увійшов у нову країну без освіти, без домівки, без грошей, без роботи, без близьких та рідних, з педагогічними, психологічними та правовими комплексами особистого життя. Відповідно до даного підходу, ми розглядаємо соціально-правовий захист як тривимірну систему, яка складається з трьох взаємопов'язаних складових – соціальної, педагогічної і правової, зв'язки між якими проявляються спеціалізованою ланкою “людина–освіта–право”.

Ми розуміємо під соціально-правовим захистом населення всебічну допомогу кожній людині і громадянину, який усвідомлює не лише свої права, а й обов'язки. Зауважимо, що й самі молоді люди, які освоюють правову та освітню інформацію про свої права й обов'язки для отримання підтримки, а іноді і засобів для існування не тільки через систему забезпечення життя в процесі навчання, а й, що не менш важливо, через механізми взаємодії один з одним, повинні намагатися дотримуватись усталених правових норм у суспільстві.

Розвиваючи вищевикладені думки, слід більш глибоко розкрити складові поняття соціально-правового захисту населення. Так, *першою складовою* є людина – вивчення її взаємозв'язків, оточуючого середовища, її соціального статусу, правової спрямованості з науковою, навчальною, виховною і практичною метою. Провідним об'єктом вивчення соціального становища людини виступає її реєстрація (прописка), тобто місце проживання, яке зафіксовано документально і свідчить про наявність у клієнта “даху над головою”, можливостей оплати свого помешкання, наявності осіб, які проживають разом або по сусідству. У педагогіці не існує терміну “клієнт”, він притаманний юристам і означає “особу, права і свободи якої адвокат захищає або чиї законні інтереси він представляє, або котрій безпосередньо надає правову допомогу в інших формах, передбачених чинним законодавством” [6, с. 193].

Другою важливою складовою соціально-правового захисту населення є освіта. Ми не знайшли цього терміна в юридичних словниках. Тому

звернемось до філософів і педагогів. Найбільш точно, на наш погляд, цей термін відтворено авторським колективом під керівництвом В. П. Андрущенка. Освіта – духовне обличчя людини, яке складається під впливом моральних, духовних цінностей, що є надбанням її культурного кола, а також процес виховання, самовиховання, впливу. шліфування, тобто процес формування обличчя людини. При цьому головним є не обсяг знань, а поєднання останніх з особистісними якостями, вміння самостійно розпоряджатися своїми знаннями. За визначенням, ухваленим XX сесією Генеральної конференції ЮНЕСКО, під освітою розуміють процес і наслідок удосконалення здібностей і поведінки особистості, при якому вона досягає соціальної зрілості та індивідуального зростання. В освіті завжди є як формальний аспект, тобто духовна діяльність або духовна здатність, так і матеріальний аспект, тобто зміст освіти. Значення, в якому поняття освіта вживають зараз, усталилося наприкінці XVIII ст., особливо під впливом І. Гете, І. Песталоцці та неогуманістів. Воно означало тоді загальний духовний процес формування людини на протигагу виховним методам прихильників просвітителів. З цього часу поняття набуло ширшого значення. Зазвичай, говорять про загальну освіту, яка дається у школі, і про спеціальну освіту, наприклад, наукову, технічну, музичну. Спеціальні і професійні знання можна розглядати як освітні в справжньому значенні цього слова тільки в тому випадку, коли вони пов'язані з загальною освітою. В демократичному суспільстві освіта виступає як захист проти сил, що “знеособлюють” людину, постає питання життя як окремих людей, так і для всього суспільства в цілому [5, с. 317]. Як бачимо, освіта трактується як *захист*, тобто освічена особа може протистояти будь-якому негативу, що особливо важливим є для підготовки студентів до майбутньої професії. Якщо студент буде озброєний сформованими знаннями, він зможе якісно їх передавати іншим людям, які не змогли їх отримати з тих чи інших причин.

Третьою складовою є право. Звертаючись до юридичного словника за редакцією В. Г. Гончаренка знаходимо його тлумачення: “Система наявних у даному суспільстві правових доктрин і цінностей та сформована на цій основі система загальнообов'язкових правил поведінки, встановлених або санкціонованих державою... Право є принциповим показником становища особи в суспільстві й державі та у зв'язку з цим визначальним критерієм оцінки рівня демократії даної держави”. Загальновідомо, наскільки людина володіє правовими знаннями, настільки вона вільно почуває себе у суспільстві. І не потрібно доказів того, що правопорушники володіють знаннями кримінального та адміністративного кодексів, але все одно попадають за ґрати. Вважаємо, що ці люди володіють тільки тими знаннями, які потрібні їм саме у поточній ситуації їхнього життя і не володіють іншою інформацією – де і як навчатися та потім знайти достойну роботу. Це свідчить про поєднання правових та освітніх знань. Отже ми повернулися до тріади “людина–освіта–право” і вона замкнула коло поняття соціально-правовий захист населення.

Для повноти наукового викладу термінологічних понять вважаємо за необхідне звернутися до супутніх. Такими є “особа”, “інформація”,

“правосвідомість”. Кожен з них доповнює основне: особа доповнює поняття людина, інформація – освіта, правосвідомість – право.

Тлумачення терміну “особа” знаходимо і у юридичному, і у психологічному, і у педагогічному словниках. В юриспруденції особою визначається людина, особистість; суб’єкт громадянських правовідносин [2, с. 306]. Вирізняють особу фізичну та особу юридичну, дієздатну особу та недієздатну. Майбутній фахівець соціально-правового захисту населення повинен знати різницю, тому що від такої інформації залежить правильність надання певної консультації.

Для нашого понятійного апарату найбільш близьким є визначення особи як особистості, подане у короткому енциклопедичному словнику соціальної роботи, виданому під керівництвом В. П. Андрущенка. Авторський колектив тлумачить цей термін як стійку систему соціально значимих рис, що характеризують індивіда, продукт індивідуального і суспільного розвитку. Індивід стає особистістю у процесі його соціалізації, освоєння ним соціальних функцій, ролей, включення в соціальні відносини. Те, що на перший погляд здається “природними” якостями людини, наприклад, риси характеру, насправді є закріпленням в особистості суспільних вимог до її поведінки. Суб’єктивно для самого індивіда особистість виступає як “Я-концепція”, інтегративний механізм самовираження і самореалізації, система принципів поведінки і самооцінок. Особистість має багаторівневу організацію. Вищий і провідний рівень психічної організації особистості – її мотиваційно-потребова сфера, тобто спрямованість, її ставлення до суспільства, окремих людей, до себе та своїх суспільних і трудових обов’язків.

Ми вважаємо важливим виокремлення відповідної готовності будь-якої дієздатної особи до визначеної поведінки, а також вивчення та виконання правил перебування у певному суспільстві. Людина повинна уміти діяти відповідно до обставин, що склалися навколо неї, тобто соціально пристосовуватися, уміти оцінити ці обставини (як негативні, так і позитивні), уміти самовиразитися та захиститися.

Супутнім поняттям освіти є інформація. Інформація – це нові відомості про навколишній світ. Інформація є одним із загальних понять. Оскільки ми уже згадували про людину-оператора, то доповнимо ці відомості власними поясненнями. Ми вважаємо, що інформація посідає у системі цінностей людини визначне місце. Навіть для тих, хто не отримав жодної освіти, у тому числі й початкову, інформація все одно займає одне із пріоритетних місць у житті. Особа завжди намагається, особливо у дитинстві, пізнати нове, шукати ще незнайомі враження, емоції. Все це нагадує нам комп’ютерну систему, яка своїм розумом обробляє, запам’ятовує та відкладає у мозкові “файли” інформацію, що може знадобитися людині у майбутньому. Передача правильної або неправильної інформації залежить від особистих якостей людини. Тобто, якщо індивіда з дитинства навчили правильній поведінці, то у дорослому віці така особа буде автоматично виконувати такі установки, не задумуючись над ними. І навпаки: якщо перший досвід дитинства або юності приніс прикрі враження, індивід

вирішує, що краще поступати неправильно, прикриваючи свою поведінку антиінформаційним блюзнірством.

Таким чином, соціально-правовий захист населення – це унікальне суспільне явище, в основі якого знаходиться безперервний процес пізнання і передачі знань про людину, освіту і право, про вплив правознавства на індивіда, на його соціальне середовище, на життя в ньому. Це здійснюють фахівці соціально-правового захисту населення – соціологи та соціальні працівники. Вони вчать сучасних студентів інтегрованої системі загальних уявлень людини про світ, інших людях та про себе, вчать жити у реальній схемі зкоординованого простору і часу, вчать системі соціально сформованих й суспільно важливих значень.

З точки зору теорії і методики професійної освіти соціально-правовий захист населення є інтегрованим науковим напрямом, який спрямований на пізнання соціальних правил поведінки у суспільстві з метою їх суспільного відродження і пошуку шляхів перспективного соціально-правового розвитку на основі врахування вимог модернізації освіти.

З метою актуалізації соціально-правових передумов перспективного розвитку соціології та соціальної роботи як наук, стає доцільним використання освітньо-наукового аспекту: знання юриспруденції, знання про людину, про освіту необхідні для розуміння сучасного суспільства, сучасної молоді, причому новий світовий інформаційний розвиток дозволяє глибше пізнати не тільки самих себе, а й оточуюче середовище, взяти від нього найкорисніше, відбутися інтелектуально кожному громадянину України.

Обґрунтування поняттєвого апарату соціально-правового захисту населення в українській педагогіці дає можливість виявити як спрямованість нового напрямку теорії і методики професійної освіти відповідно до сучасної освіти України, так і її характер відповідно до специфіки конкретної людини.

Виявляючи зв'язки соціально-правового захисту населення з якісно різнорідними складовими сучасного суспільства, в якому і по відношенню до якого воно діє, тип підготовки майбутніх соціальних педагогів та соціальних працівників доцільно конкретизувати за соціальними, правовими та освітніми аспектами.

Відповідно послідовний розгляд понятійного апарату та його ситуативного співвідношення уможливорює виведення головних функціональних орієнтирів фахівця соціально-правового захисту населення як механізму розвитку нового українського суспільства, зокрема напряму педагогічної освіти.

Використана література:

1. Ковчина І. М. Підготовка соціальних педагогів до соціально-правової роботи : монографія. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – 373 с.
2. Новый юридический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : институт новой экономики, 2006. – 1088 с.
3. Понятійно-термінологічний словник соціальної роботи / уклад. І. В. Козубовська, І. І. Мигович, В. В. Сагарда та ін. / заг. ред. І. В. Козубовської, І. І. Миговича. – Ужгород : УжНУ, Видавництво “Мистецька лінія”, 2001. – 152 с.

3. Современный психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М. : АСТ; СПб: ПРАЙМ-Еврознак, 2007. – 490 с.
4. Соціальна робота: короткий енциклопедичний словник. – К. : ДЦССМ, 2002. – 536 с. // Соціальна робота. Книга 4. – С. 317
5. Юридичний словник / за редакцією В. Г. Гончаренка. – Ю. : К. : “ФОРУМ”. – 2005. – 473 с.

Ковчина И. М. Особенности подготовки социальных педагогов к социально-правовой защите населения: проблемы формирования профессионального становления.

В статье рассматриваются актуальные вопросы развития подготовки социальных педагогов к социально-правовой защите населения и формирования их личности как профессионалов. Подаются составляющие понятия: личность – изучение ее взаимосвязей, окружающей среды, социального статуса, правовой направленности с научной, учебной, воспитательной и практической целью; профессиональное становление (зрелость) – образование, духовное лицо человека, что является достоянием его культурного мировоззрения, а также процесс воспитания, самовоспитания, влияния.

Ключевые слова: социальный педагог, подготовка, профессиональное становление.

KOVCHINA I. M. Features of social workers training for social and legal protection: problems of formation of professional development.

The article deals with current issues of social workers training for social and legal protection and shaping their identity as professionals. Served component concepts: identity – the study of relationships, the environment, social status, legal direction for research, training, educational and practical purposes; professional development (maturity) – education, spiritual aspect of man which is the property of human cultural circle and the process of education, self-education, exposure.

Keywords: social educator, training, professional development.

УДК 378.147:34

Кожем'яко Н. В.
Інститут професійно-технічної освіти
Національна академія педагогічних наук України

МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ЮРИДИЧНОГО ПРОФІЛЮ ОКР “МОЛОДШИЙ СПЕЦІАЛІСТ” У ВНЗ І-ІІ Р.А.

У статті проаналізовано поняття “модель”, “формування” та розроблено й охарактеризовано модель формування комунікативної компетентності у майбутніх фахівців юридичної галузі.

Ключові слова: модель, формування, юрист.

Фахівець юридичного профілю ОКР “молодший спеціаліст” призначений для роботи в органах юстиції, апеляційних, господарських та арбітражних судах, органах РАГСу, органах внутрішніх справ, апараті органів державної виконавчої влади і місцевого самоврядування, юридичної кадрової служби підприємств, установ, організацій всіх форм власності та господарювання. Майбутній юрист повинен вміти консультивати з юридичних питань, вести довідково-інформаційну роботу щодо законодавства і нормативних актів, вести ділове спілкування, вести